

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

ПОСЕБЕН ИЗВЕШТАЈ
за состојбата на децата кои користат дроги и други психотропни
супстанции

Скопје, јануари 2018

ВОВЕД

Системот за заштита на правата на децата во Република Македонија функционира релативно солидно со соодветна воспоставена структура во насока на преземање на мерки и активности за остварување на најдобриот интерес на детето во сите области на општественото живеење. Меѓутоа, кога станува збор за користењето на дрога и други психотропни супстанции, отсуствуваат ефикасни мерки на планот на превенција и заштита на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции односно не постојат соодветни форми и процедури за заштита, согласно стандардите утврдени во Конвенцијата за правата на детето.

Народниот правобранител во изминатите години постапува по предмети оформени од страна на граѓани и здруженија на граѓани за заштита на правата на децата од секаков вид на злоупотреба, а во таа смисла и на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции. Во однос на овој проблем присутни се сознанијата дека за децата, односно лицата на возраст под 18 години кои пробале, а во многу случаи и станале зависни од разни видови дроги државата нема воспоставено систем за нивно откривање и превенирање, нема протоколи за фармаколошко и психијатриско лекување, не постои ни посебен медицински центар за третман на деца зависници, а во доволен број нема ниту посебно обучен кадар за работа со деца кои употребуваат дрога.

Заради ваквата состојба Народниот правобранител во рамки на Годишната програма за работа за 2017 година спроведе истражување, чија цел беше да се утврди состојбата во однос на остварувањето и заштитата на правата на децата -корисници на дроги и други психотропни супстанции, начинот на третман и рехабилитација, односно мерките и активностите кои се преземаат во оваа насока од страна на надлежните органи. За таа цел, Народниот правобранител подготви и достави Прашалник до меѓуопштинските центри за социјална работа, до секторите за внатрешна работа при

Министерството за внатрешни работи, до општи болници и клинички центри, Заводот за згрижување – Ранка Милановиќ, ВПД Тетово и до граѓански организации. Бараните информации и податоци се однесуваат на периодот од 2015/2016 година, а добиените податоци посебно се анализирани и сублимирани во овој Посебен извештај.

1. ЈУ МЕЃУОПШТИНСКИ ЦЕНТРИ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА

Прашалникот доставен до меѓуопштинските центри за социјална работа имаше за цел да обезбеди податоци и информации во однос на постапувањето, условите за работа и пречките со кои се соочуваат вработените во центрите за социјална работа низ државата, при постапувањето спрема деца кои користат дрога и други психотропни супстанции.

Доставените податоци од центрите за период од 2015 и 2016 година за лица под 18 години упатуваат на констатацијата дека мал број деца се евидентирани како деца кои користат дрога. Па така вкупниот број на машки деца за 2015 и 2016 година е 10, а вкупниот број на евидентирани деца од женски пол изнесува 3.

Табела 1. Број на деца евидентирани по пол кои користат дрога и други психотропни супстанции

По пол	2015	2016
Машки	4	6
Женски	3	
ВКУПНО	7	6

Податоците добиени од надлежните центри за социјална работа за евиденцијата на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции по основ на етничка припадност покажуваат дека вкупно се евидентирани 13 деца, од кои 8 Македонци и 5 деца Роми.

Табела 2. Број на деца корисници на дрога и други психотропни супстанции по етничка припадност

По етничка припадност	2015	2016	Вкупно
Македонци	2	6	8
Албанци			
Турци			
Роми	5		5
Срби			
Власи			
Бошњаци			
Друго			
ВКУПНО	7	6	13

Според возраста, податоците од центрите упатуваат дека најмногу деца/лица кои користат дрога се на возраст од 15 до 17 години, едно дете е на возраст од 11 и еден младинец лице на 18 годишна возраст.

Табела 3. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции според возраст

По возраст	2015	2016	Вкупно
Од 1 – 3 години			
Од 4 – 6 години			
Од 7 – 9 години			
Од 9 – 11 години	1		1
Од 12 – 14 години			
Од 15 – 17 години	5	4	9
18 години	1		1
ВКУПНО	7	4	11

Од анализата на одговорите добиени од центрите за социјална работа во однос на начинот на кој се идентификуваат децата кои користат дрога произлегува дека најчест начин на идентификација е преку работа со други деца или кога нивните

семејства се детектирани во други ризици, согласно Законот за социјална заштита, како што се ризиците во семејството.

Табела 4. Начин на идентификација на деца-корисници на дрога и други психотропни супстанции

Начин на идентификација	Број на евидентирани деца/малолетници	
	2015	2016
Самоиницијативно		
Во придружба на родител/старател		
Препратени од училиште		
Препратени од Министерство	Најчесто како кривично дело, кражба - 1	2
Друго	Најчесто во работа со други деца, се детектираат децата во други ризици, како корисници на дрога - 5	4
ВКУПНО	6	6

Во однос на прашањето **колкав е бројот на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции**, голем број од центрите известуваат дека немаат евиденција на деца. Имено, 26 центри за социјална работа одговориле дека немаат евидентирано деца кои користат дрога и други психотропни супстанции. Од друга страна, ЈУ Меѓуопштинскиот центар за социјална работа на град Скопје известува дека во периодот од 2015 и 2016 година има евидентирано 14 деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, Центарот за социјална работа во Битола има евидентирано 2 деца и Центарот за социјална работа - Делчево има евидентирано 1 дете. ЈУ Меѓуопштинскиот центар за социјална работа Охрид известува дека располага само со непотврдени претпоставки и информации дека некои деца користат наркотични средства.

Табела 5. Број на евидентирани деца кои користат дрога во ЈУ Меѓуопштинските центри за социјална работа во 2015/2016

ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	2015/2016
ЈУ МЦСР Скопје	14
ЈУ МЦСР Битола	2
ЈУ МЦСР Делчево	1
ВКУПНО	17

На прашањето, која е претпоставката за бројот или процент на деца кои користат дроги и други психотропни супстанции на територија за која е надлежен одреден меѓуопштинскиот центар, 22 центри за социјална работа одговориле дека немаат сознанија. За разлика од нив, Меѓуопштинските центри за социјална работа на град Скопје, Радовиш и Битола доставија податоци дека постојат сознанија дека малиот број на евидентирани деца кои користат дрога не е точен, односно дека бројот е поголем, но не располагаат со вистинската бројка. ЈУ Меѓуопштинскиот центар за социјална работа Веница наведува дека бројот или процентот на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции е мал, додека Центарот за социјална работа Гостивар смета дека точниот број ја има само Секторот за внатрешни работи односно Министерството за внатрешни работи. Проценката на надлежниот центар во Струга е дека бројот на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции е 50 и повеќе деца корисници, а два центра кои не одговориле.

На прашањето дали центарот има Програма за работа со деца кои користат дрога, најголем број (28) од ЈУ Меѓуопштинските центри за социјална работа одговориле дека немаат соодветна програма за работа со деца кои употребуваат дроги и други психотропни супстанции, додека два центра воопшто не одговориле на ова прашање.

Во однос на прашањето за типот на услуги и сервиси за деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, 13 центри за социјална работа одговориле

дека не обезбедуваат посебни услуги и сервиси за овие деца. Од друга страна, 7 центри за социјална работа (Скопје, Веница, Кавадарци, Гостивар, Кочани, Свети Николе и Битола) одговориле дека во постапките ги применуваат стандардните техники и методи за работа со деца во ризик и семејства, и во тој контекст користат советодавна или советуваљшна работа со родител и дете, преку интердисциплинарна тимска работа, даваат стручна помош и поддршка на детето корисник, а применуваат и активна комуникација со семејството и сл. Десет центри немаат доставено одговор на ова прашање.

Значителен дел од центрите за социјална работа (11) одговориле дека немаат **стручен кадар за работа** со овие деца, а 15 центри за социјална работа наведуваат дека имаат специјализиран тим составен од: социјален работник, педагог, психолог и правник за постапување со деца во ризик, меѓу кои се и деца кои користат дрога. Имено, вакви специјализирани тимови има во центрите во Крушево, Струмица, Свети Николе, Берово, Кавадарци, Охрид, Веница, Гостивар, Велес, Тетово, Кратово, Делчево и Крива Паланка. Податоци дека центарот располага со тим во состав социјален работник, психолог, педагог и правник за работа со деца во ризик доставија и меѓуопштинските центри за социјална работа во Скопје и Битола. Четири центри за социјална работа не одговориле на прашањето.

Во врска со мерките кои ги применуваат за идентификување на деца кои користат дроги и други психотропни супстанции, 5 центри за социјална работа одговориле дека соработуваат со полицијата, училиштата, здравствените установи, како и со граѓанските организации, при што спроведуваат едукација и запознавање на децата и младите за штетните последици од користење на дрога и други психотропни супстанции и тоа Гостивар, Тетово, Кратово, Делчево и Битола. Другите 25 центри не одговориле на прашањето дали преземаат мерки за идентификување на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции преку соработка со други институции.

Инаку, и покрај постоечкиот интересен акти во кој се утврдени Стандарди и процедури за постапување на центрите за социјална работа – документ издаден од страна на ЈУ Завод за социјални дејности, кој е фокусиран на одредени ризици кај детето, истото не е содржано дека се препознава ризикот од користење на дрога. Освен овој документ центрите за социјална работа не располагаат со друг вид на протокол или упатство за постапување со децата кои користат дрога.

За тоа **каков тип на дроги најчесто користат децата** кои се евидентирани во центарот, 7 центри за социјална работа одговорија дека најчесто е евидентирано користење на лепила, марихуана, хашиш и таблети. Ваков одговор е добиен од центрите во Скопје, Охрид, Радовиш, Гостивар, Кочани, Делчево и Битола, додека останатите центри за социјална работа не одговориле на поставеното прашање.

На прашањето за начинот на **постапување со дете/деца кои користат дрога**, 10 центри одговориле дека во вакви случаи соработуваат со други институции и тоа центрите од Скопје, Македонски Брод, Кавадарци, Охрид, Радовиш, Гостивар, Кочани, Делчево Тетово, и Битола и истите ја оценуваат соработката како доволна и стручна. Соработката најчесто е со здравствените институции односно ЈЗУ Клиниката за психијатрија - Одделението за детска и адолесцентска психијатрија, Министерството за внатрешни работи како и основните училишта. Другите центри не доставиле одговор на прашањето.

Во однос на прашањето **дали децата кои користат дроги и други психотропни супстанции се предмет на злоупотреба во вид на насилство, економска експлоатација, сексуална злоупотреба**, осум центри за социјална работа и тоа Скопје, Струмица, Македонски Брод, Кавадарци, Охрид, Свети Николе, Радовиш и Битола одговориле дека постапуваат согласно процедурите утврдени во Законот за заштита на децата, во таа смисла на преземање на мерки за помош и поддршка на детето и семејството, а во одредени случаи обезбедуваат лекарска помош, храна, облека,

образование, а по потреба и сместување во установа. Останатите центри не одговориле на прашањето.

Во однос на прашањето **дали и на кој начин работи надлежниот центар за социјална работа со семејствата на деца кои користат дроги и други психотропни супстанции**, само осум центри за социјална работа и тоа Битола, Делчево, Радовиш, Свети Николе, Охрид, Дебар, Струмица и Скопје одговорија дека се користат советодавни и советувајќни техники во рамки на советувајќната за брак и семејство, а исто така се преземаат и мерки за поврзување со други надлежни институции и организации. Останатите 22 центра, не доставија одговор на поставеното прашање.

Центрите за социјална работа известуваат дека на семејствата на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции **им се обезбедува материјална помош и поддршка**, како и на останатите корисници, преку информирање и упатување на процедурите за остварување на правата од социјална заштита, во согласност со утврдените критериуми и состојбата на семејството. Па така, 8 центри одговориле дека доколку се совпаднаат утврдените критериуми и состојбата на семејството се обезбедува остварување на право на еднократна парична помош, социјална парична помош, како и психо-социјална помош и поддршка. Вакво постапување е евидентирано во центрите во Скопје, Струмица, Охрид, Свети Николе, Радовиш, Кочани, Делчево и Битола. Останатите центри не ја навеле конкретната социјална помош која ја определуваат.

Голем број на центри (26) центри за социјална работа известуваат дека **не преземале дејствија за рехабилитација и ресоцијализација на децата кои користат дроги и други психотропни супстанции**. Од друга страна, ЈУ Меѓуопштинскиот центар за социјална работа на град Скопје, **во однос на потребата од рехабилитација и ресоцијализација одговори** дека за таков вид на активности е потребно да постои Дневен центар за деца корисници на дроги, а за Меѓуопштинските центри за социјална работа во Гостивар, Битола и Делчево дејствија кои се преземаат за рехабилитација и

ресоцијализација: се изготвување на индивидуален план за работа, социјална поддршка, упатување на советодавна работа со семејството и сл.

2. ЗДРАВСТВЕНИ УСТАНОВИ

Прашалникот доставен до здравствените установи имаше за цел да се согледа состојбата во овие установи од аспект на обезбедување соодветна здравствена заштита на децата кои користат дрога, условите и начинот на постапување со пациентите, евиденцијата и третманот во здравствените установи на децата корисници на дроги и сл. Меѓутоа, од податоците добиени од општите болници во Велес, Куманово, Кавадарци, Гевгелија, и Охрид констатација е дека болниците немаат евидентирано дете кое користи дрога и други психотропни супстанции. Истиот одговор беше добиен и од страна на клиничките болници во Штип, Тетово и Битола, како и Градската општа болница „8 септември“ – Скопје.

Специјализираните психијатриски болници во Негорци, Демир Хисар и Скопје, исто така немаат евидентирано деца/лица под 18 години кои користат дрога и други психотропни супстанции, како и Центарот за зависности во Кисела Вода. Имено, неевидентираноста на деца/лица под 18 години кои користат дрога и други психотропни супстанции кај овие установи се должи на фактот дека третманот и лекувањето на оваа категорија граѓани –корисници на дроги не е дел од нивната надлежност.

Од друга страна, во однос на лекување и третман на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции според добиените одговори за период од 2015 и 2016 година констатација на Народниот правобранител е дека се остварува и се евидентира само во ЈЗУ Универзитетска клиника за психијатрија и ЈЗУ Универзитетска клиника за токсикологија, така што изнесените податоци во овој дел на Извештајот се резултат на нивните доставени одговори на овие две институции кои се дадени поединечно за секоја институција.

Исто така, во овој Извештај во делот на здравствени установи посебно се дадени податоците се содржани податоци добиени и од ЈЗУ Универзитетската клиника за детски болести и од Центарот за зависности во Кисела Вода.

ЈЗУ Универзитетска Клиника за психијатрија

Податоците добиени од оваа здравствена установа укажуваат дека во периодот од 2015 и 2016 година вкупно се евидентирани 8 деца и тоа 6 машки и 2 женски деца.

Табела 6. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани од страна на здравствените институции по пол

По пол	2015	2016	Вкупно
Машки	3	3	6
Женски	2		2
ВКУПНО	5	3	8

Врз основа на податоците добиени од оваа здравствена установа може да се констатира дека во периодот од 2015/2016 година евидентирани се вкупно 8 деца и тоа 7 од македонската заедница и 1 дете од ромската заедница.

Табела 7. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани од страна на здравствените организации по етничка припадност

По етничка припадност	2015	2016	Вкупно
Македонци	5	2	7
Албанци			
Турци			
Роми	1		1
Срби			

Власи			
Бошњаци			
Друго			
ВКУПНО	6	2	8

Согласно возраста, податоците добиени од оваа клиника упатуваат на заклучокот дека деца кои користат дрога и други психотропни се на возраст од 12 - 18 години во 2015 година, односно на 15- 18 годишна возраст во 2016 година. Па така, во 2015 година евидентирани се 5 деца и тоа 2 младинци на 18 годишна возраст, како и 2 деца од 15 до 17 годишна возраст, а евидентирано е и едно дете од 12 до 14 годишна возраст. Во 2016 евидентирани се 3 деца и тоа 2 на 18 годишна возраст и 1 дете од 15 до 17 годишна возраст.

Табела 8. Број на евидентирани деца од страна на здравствените организации како корисници на дрога и друг вид на психотропни супстанции

По возраст	2015	2016	Вкупно
Од 1 – 3 години			
Од 4 – 6 години			
Од 7 – 9 години			
Од 9 – 11 години			
Од 12 – 14 години	1		1
Од 15 – 17 години	2	1	3
18 години	2	2	4
ВКУПНО	5	3	8

Во однос на **идентификацијата на детето** како дете кое користи дрога односно, како и на кој начин истото се јавило во здравствената установа, оваа установа не достави податоци.

Како **најчест тип на дроги** и други психотропни супстанции кои децата ги употребувале, а истите се евидентирани во здравствената установа се наведуваат марихуаната, екстазите и психостимулансите.

Според добиените одговори, **начинот и третманот на лекување кој Клиниката за психијатрија го применува** со дете кое користи дрога и други психоактивни супстанции е и хоспитализација на детето, во согласност со семејството, подготовка на план за третман на коморбидна состојба и бихејвиоралниот синдром.

Понатаму, здравствената установа обезбедува **болнички третман** кој не е специфичен за зависноста, туку за придружната коморбидна состојба, како и **амбулантски** третман, доколку семејството да има капацитет и услови да обезбеди контрола и грижа за детето во домашни услови и да спроведе надзор врз конзумирањето на супстанциите. Клиниката не регистрирала случаи на предозирање од дроги кај овие деца во 2015 и 2016 година.

Здравствената установа во однос на прашањето **дали има упатство за третман** на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции наведува дека нема посебен акт и се користи упатството за деца кои имаат ментално здравствени проблеми, иако **истото не се однесува конкретно за користење на дрога**, туку генерално за сите растројства кај децата.

Здравствената установа најчесто **соработува со надлежните центри за социјална работа** на ниво на град, а исто така соработка постои и со Центарот за зависноста во Кисела Вода, Јавната здравствена установа Универзитетска клиника за токсикологија и Ургентниот центар, меѓутоа, според одговорите, соработката со другите установи не е ниту доволна, а ниту стручна.

Здравствената установа – Клиника за психијатрија истакнува дека преку **советување, психоедукација и семејна терапија работи** со семејствата на децата кои употребуваат дроги и други психотропни супстанции и настојуваат да го надминат проблемот со зависноста.

Здравствената установа во однос на кадарот одговори дека **располага со стручен кадар** за работа со деца кои употребуваат дрога и со нивните семејства и тоа

со психијатри, психолози, социјални работници и работен терапевт, меѓутоа, **нема посебна програма со активности за рехабилитација и ресоцијализација на деца кои употребуваат дрога и други психотропни супстанции.**

Од Клиниката за психијатрија посочуваат дека за подобро да се одговори на потребите на децата кои употребуваат дрога и други психотропни супстанции потребни се просторни услови за да се имплементираат специфичните програми за посебни групи на корисници, покрај употребата на Одделение за детска и адолесцентска психијатрија, кое е примарно и Одделението за психијатриски растројства.

ЈЗУ Универзитетска клиника за токсикологија

ЈЗУ Универзитетска клиника за токсикологија во доставените одговори до Народниот правобранител извести дека во период 2015-2016 година вкупно е се евидентирани 12 деца, од кои 7 машки и 5 женски деца корисници на дроги и други психотропни супстанции.

Табела 9. Број на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции, евидентирани по основ на пол од страна на ЈЗУ Универзитетска Клиника за токсикологија

Пол	2015	2016	Вкупно
Машки	2	5	7
Женски	2	3	5
ВКУПНО	4	8	12

Според податоците добиени од оваа здравствена установа по основ на **етничката припадност евидентирани се деца кои користат** дрога и други психотропни супстанции припадници на македонската (3), ромската (2) и бошњачката заедница (1).

Табела 10. Број на деца кои користат дрога , евидентирани според етничка припадност од страна на ЈЗУ Универзитетската Клиника за токсикологија

По етничка припадност	2015	2016	Вкупно
Македонци	1	2	3
Албанци			
Турци			
Роми		2	2
Срби			
Власи			
Бошњаци	1	1	2
Друго			
ВКУПНО	2	5	7

Податоците добиени од оваа здравствена установа по едно сна возраста упатуваат на заклучокот дека децата кои користат дрога се на возраст од 4 до 18 години во 2015 и 2016 година. Индикативни се бројките дека деца и на возраст од 4 до 6 години односно од 5 до 14 годишна возраст се јавуваат како корисници што е загрижувачки, со оглед дека во тој период се уште се млади малолетни лица за кои грижа треба да води семејството.

Табела 11. Број на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции, евидентирани од страна на ЈЗУ Универзитетската клиника за токсикологија

По возраст	2015	2016	Вкупно
Од 1 – 3 години			
Од 4 – 6 години	1		1
Од 5 – 14 години	1	3	4
Од 12 – 14 години			
Од 15 – 17 години	2	2	4
18 години		3	3
ВКУПНО	4	8	12

Во однос на **идентификацијата на детето**, односно, како и на кој начин истото се јавило во здравствената установа, оваа клиника извести дека децата по правило доаѓаат во придружба на родител или старател.

Табела 12. Начин на идентификација на деца кои употребуваат дрога и други психоактивни супстанции

Начин на идентификација	Број на евидентирани деца/малолетници	
	2015	2016
Самоиницијативно		
Во придружба на родител/старател	4	5
Препратени од училиште		
Препратени од министерство		
Друго		3
ВКУПНО	4	8

Според доставените податоци, во ЈЗУ Универзитетска клиника за токсикологија, најчесто се јавуваат деца кои користат канабис, енергетски пијалоци, алкохол, тракоцол, амфетамини.

Стручните лица од ЈЗУ Универзитетска клиника за токсикологија кои работат со децата кои користат дрога, евидентирани на Клиниката постапуваат на следниот начин : најпрво спороведуваат интервју со родителот и детето, прават комплетен клинички преглед и иследување и детето задолжително се упатува на понатамошен третман и работа со психолог и психијатар. Според добиените одговорите, се третира амбулантски, доколку семејството има капацитет да обезбеди контрола и грижа за детето и да спроведе надзор врз конзумирањето на супстанциите.

ЈЗУ Универзитетската клиника за токсикологија во процесот на лекување и третман обезбедува и специфични здравствени услуги за овие деца и тоа детоксикација,

одржување на супститут, клинички преглед и иследување, третман на соматски коморбидитети и сл.

Во периодот 2015 и 2016 година, на Клиниката е евидентиран само еден случајна предозирање.

Здравствените услуги кои се даваат на овие деца се евидентираат преку евиденцијата на податоци во системот на „Мој Термин“, како и преку собирање на податоците преку токсиколошки информативен центар, а потоа истите се доставуваат во форма на Годишен извештај до Министерството за здравство.

Стручни лица од ЈЗУ Универзитетската клиника за токсикологија известуваат дека активно учествувале во изработка на Протоколот за третман на деца кои користат психоактивни супстанции, но истиот се уште не е официјализиран односно не е донесен.

Во однос на третманот и постапувањето на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции, ЈЗУ Универзитетката клиника за токсикологија соработува со Клиниката за детски болести, со Центарот за третман на болести за зависност во Кисела Вода, со ЈЗУ Универзитетската клиника за психијатрија, со граѓански организации, како и со други клиници, во зависност од здравствената потреба на детето. Соработката, Клиниката ја оценува како недоволна, исто така и недоволно стручна.

Клиниката за токсикологија учествува во третман на деца над 14 години. Според лекарите на клиниката, помалите деца кои се евидентирани како деца кои користат дрога треба да се третираат на ЈЗУ Универзитетската клиника за детски болести. Според податоците наведени во одговорот Клиниката за токсикологија, активно работи и со семејството на детето евидентирано како дете кое употребува дрога и тоа со стручен кадар на специјалисти - интернисти и токсиколози. Сепак, јавната здравствената установа нема посебна програма со активности за рехабилитација и ресоцијализација на деца кои користат дрога.

За сеопфатен и квалитетен одговор во насока на обезбедување на соодветна здравствена заштита на децата кои користат дрога, според ЈЗУ Универзитетската Клиника за токсикологија потребно е и обезбедување на стручен кадар, лекови како и доедукација на веќе постоечкиот кадар, во однос на оваа проблематика.

Јавна здравствена установа Универзитетска клиника за детски болести

Клиниката за детски болести има евидентирано деца кои употребуваат дрога и други психотропни супстанции, но не за периодот кој го опфаќа ова истражување, туку во 2011 и 2017 година. Па така, според податоците од оваа Клиника во 2011 година имало евидентирано едно дете корисник на дрога и други психотропни супстанции, а во 2017 година 2 деца.

Табела 13. Број на деца кои користат дрога и други видови на психоактивни супстанции, евидентирани според пол од страна на ЈЗУ Универзитетска Клиника за детски болести

Пол	2011	2017	Вкупно
машки	1	2	3
женски			
ВКУПНО	1	2	3

Деца корисници на дроги и други психотропни супстанции во наведениот период според одговорот од Клиниката се припадници на ромската заедница.

Табела 14. Број на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции, евидентирани според етничка припадност од страна на ЈЗУ Универзитетската Клиника за детски болести

По етничка припадност	2011	2017	Вкупно

Македонци			
Албанци			
Турци			
Роми	1	2	3
Срби			
Власи			
Бошњаци			
Друго			
ВКУПНО	1	2	3

Инаку, станува збор за деца на возраст од 12-14 години, и тоа 1 дете во 2011 и 2 деца во 2017 година.

Табела 15. Број на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции , евидентирани од страна на ЈЗУ Универзитетската клиника за детски болести

По возраст	2011	2017	Вкупно
Од 1 – 3 години			
Од 4 – 6 години			
Од 5 – 14 години			
Од 12 – 14 години	1	2	3
Од 15 – 17 години			
18 години			
ВКУПНО	1	2	3

Во однос на **идентификацијата на детето** кое користи дрога и други психоактивни супстанции ,односно, како и на кој начин истото се јавило во здравствената установа, установата информира за придружба на детето од родител/старател или во придружба на стручни лица од надлежен центар за социјална работа.

Табела 16. Начин на идентификација на деца кои користат дрога и други психотропни суспстанции

Начин на идентификација	Број на евидентирани деца/малолетници	
	2015	2016
Самоиницијативно		
Во придружба на родител/старател		1
Препратени од училиште		
Во придружба на стручни лица од ЈУ МЦСР	1	1
Препратени од министерство		
Друго		
ВКУПНО	1	2

Клиниката за детски болести има евидентирано едно дете кое користи непознат вид на дрога и две деца, регистрирани како зависници со употреба на канабис.

При контакт со дете кое користи дрога и други психотропни суспстанции здравствените работници од Клиниката за детски болести издаваат симптоматска терапија, а потоа остваруваат контакт со соодветни установи за понатамошен третман.

Според податоците, во 2011 година оваа Клиника има евидентирано еден случај на предозирање, а во 2017 година два случаи. Нема податок за начинот на евиденција на здравствените услуги кои се обезбедуваат на овие деца, а исто така не постои Упатство или Протокол за третманот и постапувањето со децата кои користат дрога.

Во случај кога ЈЗУ Универзитетската клиника за детски болести лекува и спроведува третман кон дете кое користи дрога и други психотропни суспстанции се остварува соработка со центрите за социјална работа, јавната установа за згрижување на деца со воспитно – социјални проблеми и ЈЗУ Универзитетската клиника за детска психијатрија. Соработката со овие институции спред ЈЗУ Универзитетската клиника за

детски болести е недоволна, меѓутоа не е наведено што треба да се преземе за да се подобри истата.

ЈЗУ Универзитетската клиника за детски болести смета дека нема соодветна институција за соработка, пред се поради состојбата на овие деца, нивната возраст и сл. Воедно, од Клиниката известија дека на планот на третман на зависноста не работат со семејствата на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции, пред се поради недостиг на стручен кадар, како и поради немање на посебна програма со активности за рехабилитација и ресоцијализација на деца кои користат дроги.

ДНЕВЕН ЦЕНТАР ЗА ЛЕКУВАЊЕ ОД ЗАВИСНОСТИ- КИСЕЛА ВОДА

Дневниот центар за зависности во Кисела Вода е здравствена установа чија надлежност е третман на возрасни лица кои користат дрога и други психоактивни супстанции. Установата нема надлежност за третман на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции и нема евидентирано деца кои користат дрога во период од 2015 и 2016 година

Центарот за зависности според доставените податоци располага со стручен кадар од профилот на психијатри, психолози, социјални работници, медицински сестри, но истиот не е доволен, со оглед на обемот на работа.

МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

Прашалникот кој беше доставен до секторот за внатрешни работи на Министерството за внатрешни работи низ Република Македонија опфаќа барања за информации и податоци за преземени мерки од страна на органите за безбедност во

однос на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции, начинот на кој се идентификува детето кое користи дрога и други психотропни супстанции, постапувањето и третманот на децата од аспект на безбедноста, соработката со другите институции, како и потребите на Министерството за внатрешни работи за справување со оваа појава.

Со оглед дека методологијата на работа и постапување е унифицирано, од доставените одговори од секторите за внатрешни работи во овој извештај се претставени како заеднички.

Според податоците на секторите при Министерството за внатрешни работи во периодот 2015 и 2016 година во РМ евидентирани се вкупно 117 деца, односно 107 од машки и 10 деца од женски пол како корисници на дроги, односно деца кои се поврзани со инкриминации дека го прекршиле законот за да дојдат до дрога или други психотропни супстанции.

Табела 17. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани според пол од страна на Министерството за внатрешни работи

Пол	2015	2016	Вкупно
машки	19	88	107
женски	2	8	10
ВКУПНО	21	96	117

Според етничката припадност на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции податоците покажуваат дека најголем е бројот на деца припадници на македонската заедница, потоа на албанската, а помал број деца и од ромска и српска заедница.

Табела 18. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани според етничка припадност од страна на Министерството за внатрешни работи

По етничка припадност	2011	2017	Вкупно

Македонци	11	63	74
Албанци	8	26	34
Турци			
Роми		2	2
Срби	2	2	4
Власи			
Бошњаци			
Друго			
ВКУПНО	21	93	114

Податоците добиени од секторите на Министерството за внатрешни работи во однос на возраста покажуваат дека деца од 12 годишна возраст почнуваат да користат дрога, односно сторители на казнено дело, со постојано зголемување на бројот на 15 до 17 годишна возраст и на 18 годишна возраст.

Табела 19. Број на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции, евидентирани од страна на Министерството за внатрешни работи

По возраст	2015	2016	Вкупно
Од 1 – 3 години			
Од 4 – 6 години			
Од 7 – 9 години			
Од 9 – 11 години			
Од 12 – 14 години		4	4
Од 15 – 17 години	20	62	82
18 години	2	30	32
ВКУПНО	22	96	118

Во однос на податоците кои се однесуваат на идентификување на корисникот најчесто идентификација е преку присуството на улица, потоа по примена дојава од некој извор, преку полициска акција и др., додека пак според евиденцијата најчест вид на дроги кои ги користат децата е марихуаната, а поретко амфетамин и хероин.

Табела 20. Начин на идентификација на деца кои користат дрога и други психоактивни сусптанци

Начин на идентификација	Број на евидентирани деца/малолетници	
	2015	2016
На улица	12	84
По дојава	2	3
Полициска акција	3	7
Друго	5	2
ВКУПНО	22	96

Начинот на идентификација според Министерството за внатрешни работи за децата кои користат дроги е идентичен за територијата на целата држава, со специфики од надлежноста на секој секторот за внатрешни работи. Имено, идентификацијата од страна на полицијата се врши откако некое дете ќе биде инволвирано во вршење на кривично дело, пред се од областа на имотните деликти, потоа доколку сторило прекршок при нарушување на јавниот ред и мир, а поретко со ненајавен односно случаен претрес на лице од страна на полициски службеник.

Секторите за внатрешни работи во одговорите на прашалникот известуваат дека во однос на децата корисници на дроги преземаат оперативни проверки и информации, известување од институциите како што се ЈУ Меѓуопштинските центри за социјална работа, Министерството за здравство и од граѓани. Потоа, поради сомнежот дека е употребена дрога примероци од урина се доставуваат на анализа и вештачење до Одделот за криминалистичко технички испитувања и вештачења при Министерството за внатрешни работи во Скопје. Па дури потоа кон сторителите се преземаат дејствија за санкционирање односно се поднесува кривична пријава, но претходно се повикува детето во полициска станица и се зема изјава за сторено кривично дело или прекршок за нарушен јавен ред и мир.

По утврдувањето на идентитетот на детето, полицијата ги повикува родителите/старателите на детето на разговор. Понатаму, од Одделението за малолетничка правда се доставува известување до Јавното обвинителство, со присуство на полициски службеник за малолетничка деливенција, а се повикува и адвокат со лиценца за работа со деца.

Понатаму, според одговорите на Прашалникот, полицијата го известува надлежниот меѓуопштински центар за социјална работа, а разговорот со детето во присуство на родител/старател, адвокат и социјален работник го води полициски службеник од единицата за недозволена трговија со дроги и други психотропни супстанции.

За обезбедување на сеопфатна грижа на децата кои користат дрога, според полицијата потребна е соработка освен со родителите на детето корисник и со основните и средните училишта, надлежните центри за социјална работа, ЈУ Завод за ментално здравје, ЈУ Дом за деца без родители и родителска грижа, како и со јавното Обвинителство – Одделение за малолетничка правда.

Во однос на соработката со други институции од Министерството известуваат дека се спроведуваат акции со претставници на Министерството за труд и социјална политика, но проблемот настанува кога децата треба да се згрижат од страна на ЈУ Меѓуопштинскиот центар за социјална работа кој нема доволно капацитети за згрижување.

Поради тоа во полицијата преовладува мислењето дека често пати акциите се само формални, при што отсуствува конкретно решение, и децата повторно се наоѓаат на улица заедно со своите родители против кои се поднесуваат кривични пријави, но и покрај тоа остануваат неказнети.

Покрај потребата од поголема соработка со погоренаведените институции, од полицијата наведуваат дека за надминување на проблемот е неопходна соодветна

специјализирана институција за згрижување на деца-корисници на дроги и други психотропни супстанции.

Исто така, покрај соработката со институциите потребите наметнуваат спроведување на обуки на инспекторите кои во рамки на работењето доаѓаат во контакт со деца кои користат дрога, но секако и поголема едукација на децата во основните и средните училишта со организирање на едукативни трибини и работилници со цел препознавање на дрогата, нејзиното штетно дејство и помош и заштита на децата корисници на дрогата и другите психотропни супстанции.

ВОСПИТНО ПОПРАВЕН ДОМ ТЕТОВО со седиште во КПУ ЗАТВОР ОХРИД -

Одговорите доставени до Народниот правобранител од страна на Воспитно поправниот дом Тетово, кој функционира во рамките на Казнено поправната установа во Охрид покажуваат дека установата нема евидентирано деца кои користат дрога и дроги психотропни супстанции.

Од друга страна, со оглед дека во оваа установа би можело да се појават случаи кога е потребен организиран третман на лекување на зависност од дрога, од оваа воспитно поправна установа известуваат дека во овој период би постапиле согласно постоечкиот Протокол, интерен акт кој се применува во казнено поправните установи за возрасни лица.

Од аспект на кадровската екипираност, од оваа институција сметаат дека во третманот би биле вклучени вработените од секторот за ресоцијализација (психолог, социјален работник, педагог), меѓутоа, оценуваат дека бројот на вработени не е доволен и би требало да се зголеми и секако, да биде влучен во проекти за обука и едукација.

Во однос на систематско надминување на проблемот, според одговорните во ВП Домот истото би можело да се обезбеди со подготовка на Национална стратегија за заштита и лекување на корисници на дрога и други психотропни супстанции, потоа со

вклучување на институции пред се од областа на здравството и социјалните работи, со зголемен број на стручен кадар, повеќе обуки, како и кампањи за намалување на стигматизацијата кон децата кои користат дрога.

ЈУ ЗА СМЕСТУВАЊЕ НА ДЕЦА СО ВОСПИТНО – СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ И НАРУШЕНО ПОВЕДЕНИЕ

ЈУ за сместување на деца со воспитно – социјални проблеми известува дека во период од 2015-2016 година не се згрижени деца кои користат дрога, а доколку во иднина се јави потреба од нивно згрижување ќе се побара помош од центарот за социјална работа и медицинска установа.

Во досегашното работење, јавната установа за сместување на деца со воспитно – социјални проблеми известува дека нема официјални наоди за користење на дроги и други психотропни супстанции помеѓу децата сместени во установата.

Јавната установа за сместување на деца со воспитно – социјални проблеми и нарушено поведение смета дека за обезбедување на сеопфатна грижа на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, потребно е отворање на специјализирани установи наменети за овие деца каде би ја добиле потребната психосоцијална и медицинска помош и поддршка.

ГРАЃАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ

Прашалник за состојбата со остварување и заштита на правата на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции беше доставен и до 16 граѓански организации, а повратен одговор беше доставен само од страна на 4 и тоа: Црвен крст

на Република Македонија- општинска организација Прилеп, ЗОНА од Кавадарци, ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување, ХОПС- Опции за здрав живот- Скопје.

а) **Црвениот крст на Република Македонија - општинска организација Прилеп** нема евидентирано деца кои користат дрога за период од 2015- 2016 година. Според нивна проценка, од неофицијални извори постојат малолетници кои конзумираат психоактивни супстанции, но се “невидливи“ за институциите и организациите инволвирани на оваа проблематика. Црвениот крст обезбедува социјална помош, доколку се идентификуваат како целна група, психосоцијална поддршка и семејна, примарна здравствена едукација и контакт со институциите во име на потребите на овие деца.

Првиот контакт е непосреден, преку запознавање, стекнување на доверба, анонимност, доверливост и активно слушање. Соработка постои со сите институции односно со надлежната општина, надлежниот центар за социјална работа, градска болница, матични лекари, образовни институции, Министерството за внатрешни работи, но досега немало потреба од ваков тип на соработка и препраќање со деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции.

Општинската организација на Црвен крст во Прилеп наведува дека располага со доволно обучен кадар за грижа за деца кои користат дрога, но до степен на идентификација, помош, здравствена, психолошка и социјална заштита, но за спроведување на процес на ресоцијализација, реинтеграција и лекување, како еден систематски третман не е во можност да го обезбеди пред се поради недостиг на кадар. Според оваа организација унапредувањето на сеопфатната грижа за овие деца, најпрво треба уреди со нормативен акт со кој ќе се пропишат обврски за идентификување и евидентирање, потоа да се обезбеди мултисекторска и институционална соработка, да се остречат лица за сите специфични потреби на третманот во лекувањето на

зависности, ресоцијализација и реинтеграција во општеството, како и да се утврди неопходноста за работа со семејството на деца корисници и со образовните институции

Б) **ЗОНА од Кавадарци** е организација која работи со лица кои користат дрога, но немаат евиденција за деца односно лица под 18 година кои користат дрога и друг вид на психотропни супстанции. На своите корисници им обезбедуваат социјална и здравствена заштита која е само секундарна и која доколку се јави потреба истата ја извршуваат социјален работник и медицинското лице кои волонтираат во организацијата. За унапредување на сеопфатната грижа за овие деца сметаа дека треба да се има кадар, пред се во центрите за социјална работа бидејќи, искуството покажува дека нема доволно стручни лица кои се потребни во такви ситуации и работата со овие лица е непозната.

В) **ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување** во својот фокус на работа ја има превенцијата од ХИВ, поддршката на лицата кои што живеат со ХИВ, а во изминатиот период (од 2015 год.) го проширила своето дејствување поради потребата од сеопфатна превенција за ризиците на здравјето со поддршка на град Скопје. Истовремено, во соработка со средните училишта на град Скопје спроведува активности за превенција од дрога и други психотропни супстанции.

Спопред евиденцијата на граѓанската организација преку своите младински сервиси „Сакам да знам “ евидентирани се деца кои користат дрога и други психотропни супстанции.

Па така, за периодот од 2015/2016 година вкупно се евидентирани 165 деца од кои 80 деца во 2015 и 85 во 2016 година. Од нив, во 2015 година 47 се деца од машки пол и 33 женски пол, додека во 2016 - 58 машки, а 27 женски деца.

Табела 21 Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани според пол

По пол	2015	2016
Машки	47	58
Женски	33	27
ВКУПНО	80	85

Според етничката припадност, во 2015 година евидентирани се 79 деца од кои најголем број се Македонци и тоа 75, потоа 3 се од албанската заедница и едно дете е со непозната припадност. Во 2016 година, евидентирани се 85 деца, од кои 71 се припадници на македонската заедница, 3 на албанска и 11 на ромската заедница.

Табела 22. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани според етничка припадност

По етничка припадност	2015	2016
Македонци	75	71
Албанци	3	3
Турци		
Роми		11
Срби		
Власи		
Бошњаци		
Друго	1	
ВКУПНО	79	85

Според возраста, најмногу се од 15 до 19 години, а помалку од 12 до 14 години. Во 2015 година евиденирани се 79 деца на возраст од 15 до 19 години, и едно дете на возраст од 12 до 14 години. Во 2016 година, евидентирани се 83 деца на возраст од 12 до 14 години и две деца на возраст од 12 до 14 години.

Табела 23. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции според возраста, евидентирани од страна на ХЕРА

По возраст	2015	2016
Од 1 – 3 години		
Од 4 – 6 години		
Од 7 – 9 години		
Од 9 – 11 години		
Од 12 – 14 години	1	2
Од 15 – 19 години	79	83
ВКУПНО	80	85

Организацијата известува дека обезбедува едукативни работилници за деца и родители, советување со стручни лица, бесплатни прегледи од општ лекар, психосоцијална помош и поддршка од психолог и социјален работник, како и бесплатна правна помош.

Првиот контакт со дете кое користи дроги и други психотропни супстанции се остварува преку непосреден контакт за време на едукација, како и преку индивидуален разговор со детето. Оваа активност најчесто се реализира преку училиштата со претходна согласност од родителите на децата.

За обезбедување на сеопфатна грижа, организацијата соработува со ЈУ Универзитетската клиника за психијатрија, детска и адолесцентна психијатрија и ЈУ Меѓуопштински центар за социјални работи на град Скопје.

За соработката и начинот на препраќање, Организацијата посочува одредени пропусти и недоследности поради недостатокот на капацитет од страна на институциите кои немаат механизми за работа третман и превенција со деца кои употребуваа дроги, а исто така посочува и на недостаток на програми за третман на деца кои користат дроги, едуциран кадар, а пред се сензибилитет за работа со деца кои што употребуваат дроги. За унапредувањето на сеопфатната грижа за овие деца, организацијата смета дека преку меѓусебна соработка на сите засегнати страни потребно е да се развивајат програми за третман, грижа на деца кои користат дрога, едукација на кадар, обука за сензибилизирање на здравствените работници и стручните служби, а во таа насока предлага да се отворат Центри за третман на деца кои користат дроги и други психотропни супстанции.

г) ХОПС – Опции за здрав живот – Скопје

Од податоците кои се доставени до Народниот правобранител од страна на организацијата во период од 2015 – 2016 година, за евидентирани малолетници кои користат дрога и други психоактивни супстанции контактирани од теренските тимови на ХОПС може да се заклучи дека евидентирани се 67 деца од кои 33 се машки, а 34 женски лица.

Табела 24. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани според пол

По пол	2015	2016
Машки	23	21 (+1)*
Женски	8 (+2)* ¹	12
ВКУПНО	33	34

Според етничката припадност, за период од 2015/2016 година евидентирани се 67 деца, од кои 33 во 2015 година, а од нив најмногу од ромската заедница (33), и две од македонската заедница. За 2016 година, евидентирани се вкупно 34 деца од кои повторно најмногу од ромската заедница и едно дете од македонската заедница.

Табела 25. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции, евидентирани според етничка припадност

По етничка припадност	2015	2016
Македонци	0 (+2)*	0 (+1)*
Албанци		
Турци		

¹ Податоците означени со заграда се однесуваат на малолетници кои го посетиле Центарот за рехабилитација и ресоцијализација, во придружба на родителите и користеле услуги од психолог/психотерапевт или психијатар.

Роми	31	33
Срби		
Власи		
Бошњаци		
Друго		
ВКУПНО	33	34

Според возраста, најмногу се евидентирани деца на возраст од 15 до 17 година и тоа 14 во 2015 година и исто толку и во 2016 година. Вкупно за 2015 година евидентирани се 33 деца, а во 2016 година 34 деца.

Табела 26. Број на деца кои користат дрога и други психотропни супстанции според возраста

По возраст	2015	2016
Од 1 – 3 години	0	0
Од 4 – 6 години	1	0
Од 7 – 9 години	4	5
Од 9 – 11 години	3	3
Од 12 – 14 години	11	12
Од 15 – 17 години	12 (+2)*	13 (+1)*
18 години	Не е апликативно**	Не е апликативно**
ВКУПНО	33	34

Од информациите добиени преку теренските тимови, организацијата проценува дека бројот на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции е многу поголем од контактираните. Имено, иако, сервисите на организацијата се наменети за најранливите деца кои користат дроги, односно оние кои живеат на улица, се без родителска грижа или се изложени на друг социјален ризик, сепак постојано се добиваат информации за зголемена употреба на марихуана и останати рекреативни дроги (амфетамини, екстази), како и злоупотреба на лекови, лепила и т.н. „легални дроги“ од страна на малолетни лица. Организацијата во моментот нема развиено капацитети за

теренска работа на т.н. „клубска сцена“, како и за работа со малолетници кои користат легални дроги, иако такви програми се многу потребни.

ХОПС преку теренските тимови прави означување на малолетни лица кои користат дрога и други психотропни супстанции и одржува контакти со овие деца, следејќи ја нивната сосотојба. За социјално најранливите, организацијата известува дека обезбедува материјална помош во вид на храна, хигиенски пакети, облека и лекови, а истовремено постојано прави обиди за контактирање и работа со родителите/старателите на децата и во нивно присуство и со нивно одобрение обезбедува советувања за унапредување на социјалната заштита, индивидуални или групни психотерапевтски и психијатриски советувања и други услуги. Преку постојаната комуникација, децата и родителите/старателите се мотивираат, и се препраќаат и придружуваат до надлежните институции за обезбедување на неопходната здравствена и социјална заштита.

Теренските тимови специјализирани за работа со деца се составени од по двајца социјални работници и ги посетуваат означените локации два до три пати неделно.

Организацијата известува дека досега соработувала со ЈУ Меѓуопштинскиот центар за социјална работа на град Скопје, Министерството за труд и социјална политика, ЈУ за згрижување деца со социјално – воспитни проблеми „25 Мај“, ЈЗУ Универзитетската клиника за токсикологија, ЈЗУ Универзитетска клиника за ургентна медицина, ЈЗУ Универзитетската клиниката за психијатрија, ЈЗУ Универзитетска клиника за детски болести, ЈУ Заводот за ментално здравје за деца и млади, ЈЗУЗдравствен дом Скопје и Дневниот центар за превенција и третман на зависности во Кисела Вода, како и со Психијатриската болница во Скопје. Исто така, известуваат дека обезбедуваат застапување на деца кои користат дрога пред судовите - одделенија за малолетници и контакти со обвинителството за обвинети или деца жртви, како и со воспитни установи за деца на кои им е изречена мерка сместување на дете во воспитно поправна институција.

ХОПС смета дека непостоењето на програми за лекување на малолетни лица и програми за рехабилитација и ресоцијализација ја отежнува соработката со сите институции и организации. Комуникацијата најчесто се остварува преку лични контакти и

за конкретни (често ургентни) случаи, но до сега организацијата не успеала да развие стандардни канали за препраќање. И покрај сите напори, организацијата известува дека ниту едно дете не добило соодветна и целосна здравствена и социјална заштита.

Според организацијата, институциите, особено центрите за социјална работа, честопати се прогласуваат за ненадлежни и неподготвени за згрижување на децата кои употребуваат дрога, посебно во областа на здравствена заштита. Често одговорноста се префрла на други институции или на организацијата.

Според организацијата, деца кои користат дроги се забележани од институциите дури кога ќе дојдат во конфликт со законите или кога значително ќе им се наруши здравјето, до таа мера да мора да бидат подложени на сериозни медицински зафати.

За да се подобри состојбата од ХОПС сметаат дека треба да се донесе протокол за лекување на деца кои користат дроги и други психотропни супстанции, како и програми за лекување интегрирани со програми за рехабилитација и ресоцијализација. Организацијата, исто така наведува дека е неопходна соработка меѓу институциите, пред се оние надлежни за здравствена и социјална заштита, но и со полицијата, управата за извршување на санкции, како и соработка во граѓанскиот сектор, пред се поради потребата за едукација на кадарот во образовниот, здравствениот и во социјалниот систем.

КОНСТАТАЦИИ И ПРЕПОРАКИ

Од анализата на добиените одговори од страна на сите институции кои одговорија на прашалникот на ова истржувањето, Народниот правобранител ги утврди следните констатации и препораки во однос на почитување и заштита на правата на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции:

1. Стручните лица кои работат во институциите во чија надлежност е заштита на децата и нивниот најдобар интерес не го препознаваат ризикот од употребата на дрога и други психоактивни супстанции кај децата.

2. Институциите кои се надлежни да обезбедат соодветна грижа и нега на децата кои употребуваат дрога немаат доволно стручен и обучен кадар, а исто така не постојат ниту доволно технички и просторни капацитети за соодветена заштита и третман на деца кои користат дрога и други психоактивни супстанции.
3. Отсуствуваат соодветни советувалишта, програми за работа, како и дневни центри за деца кои користат дрога и други психотропни супстанции на централно и локално ниво. Во здравствените институции нема соодветни оддели наменети за заштита и третман на деца кои употребуваат дрога и други психоактивни супстанции.
4. Непостоење на соодветни програми за рехабилитација и ресоцијализација во ниту една од надлежните институции.
5. Во ниту една од надлежните институции нема соодветен акт ниту утврдена постапка за постапување и заштита на децата кои употребуваат дрога и други психотропни супстанции.
6. Нема координиран систем на надлежните институции во однос на заштита и третманот на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции.
7. Недоволна е вклученоста на граѓанските организации во креирањето на политиките од образовен, социјален и здравствен карактер кои се поврзани со заштитата на децата кои користат дроги и други психотропни супстанции.

Во насока на остварување заштита на правата, како и соодветен третман на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции, Народниот правобранител препорачува :

1. Зајакнување и надградба на системот за превенција и заштита од дроги и други психотропни супстанции со посебен акцент за заштита на децата. Во тој контекст, соодветна и континуирана едукација и обука на стручните лица во институциите со цел препознавање на употреба на дрогата и друг вид на психоактивни супстанции кај децата и постапување согласно најдобриот интерес на детето.

2. Обезбедување на просторни услови и капацитети, соодветен стручен кадар во институциите за работа и третман на деца корисници на дрога заради соодветна грижа и заштита на децата кои употребуваат дрога.
3. Отварање на советувашишта за деца корисници на дрога и други психоактивни супстанции и семејства на корисници, создавање на соодветни програми за работа. Во тој контекст отварање на Дневни центри за деца кои користат дрога и други психотропни супстанции на локално ниво.
4. Донесување на соодветни програми за рехабилитација и ресоцијализација во сите надлежни институции кои работат со деца во ризик, а во таа смисла и со деца кои користат дрога и други психотропни супстанции.
5. Надлежните институции да донесат соодветни акти со кои ќе се утврди постапката за заштита на правата на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции.
6. Да се воспостави координација помеѓу надлежните институции во однос на заштита и третманот на децата кои користат дрога и други психотропни супстанции, со донесување на протоколи за соработка.
7. Активно учество и соработка на институциите со граѓанските организации во насока на обезбедување на соодветна грижа и нега за децата кои користат дрога и други психотропни супстанции.